schrijver had kunnen innemen. Daaraan alleen is de bitterheid toe te schrijven die in zijn woorden doorstraalt en die zijn werk op vele plaatsen ontsiert. Hoe het echter ook zij, het werk verdient een warme aanbeveling bij een ieder en vooral bij hen, die zich op de hoogte wenschen te stellen van het eerste gedeelte van onzen gedenkwaardigen Atjeh-oorlog.

Die oorlog nadert zijn einde, althans wanneer wij vertrouwen mogen stellen in de gunstige berichten, die onlangs uit Indië zijn ontvangen. Den laatsten bevelhebber, wien hulde toekomt voor zijn energiek en doortastend handelen, zal door den tijdgenoot den welverdienden lauwerpalm worden toegestoken, maar de nakomelingschap zal evenzeer den naam van VAN SWIETEN met eere noemen.

X.

De viering van het 200-jarig bestaan der artillerie-inrichtingen te Delft op 22 November 1879.

Wanneer men de geschiedenis der artillerie raadpleegt, dan zijn daarin gewichtige tijdstippen waar te nemen, waarin het wapen belangrijke schreden voorwaarts heeft gedaan. Heeft men hierbij in de eerste plaats te denken aan groote technische verbeteringen die het materieel door nieuwe vindingen onderging, zoo heeft echter het wapen haar tegenwoordig standpunt geenszins uitsluitend daaraan te denken.

Onder de factoren, die medegewerkt hebben om de artillerie een krachtig leven te schenken, behoort vooral genoemd te worden de invoering van het Staatstoezicht over de vervaardiging van het materieel. Men behoeft nog slechts weinige eeuwen terug te gaan, om het schouwspel te zien, dat al het oorlogsmaterieel door particulieren werd geleverd, die, zonder onderling verband, volgens eigen denkbeelden, hunne producten vervaardigden en in den handel brachten. Een natuurlijk gevolg hiervan was, dat eenheid en gelijkvormigheid in het artillerie-materieel ten eenenmale gemist werden. Eerst toen de Staat zich met het toezicht inliet of in eigen werkplaatsen het materieel liet aanmaken, werd de mogelijkheid geboren, het naar vaste voorschriften en onder strenge controle te vervaardigen, zoodoende vereenvoudiging te brengen in de staalkaart die het materieel voorstelde, en het te doen beantwoorden aan de eischen die hieraan in den oorlog moeten worden gesteld. Voor de ontwikkeling der artillerie tot een zelfstandig wapen was het Staatstoezicht als het ware een levensvoorwaarde.

Hierin is, naar onze meening, vooral de beteekenis gelegen van het feest, dat op den 22sten Nov. jl. te Delft gevierd werd.

Van Staatstoezicht op het artillerie-materieel was in de Nederlanden voor het eerst sprake in 1520, toen door KAREL V een groot centraal tuighuis met geschutgieterij te Mechelen werd opgericht onder beheer van een directeur. In de Noordelijke gewesten gelastte Prins WILLEM van Oranje in 1573 aan de drie heeren, die door hem met het beheer over alles wat het krijgswezen betreft, belast waren, zich in het bezit te stellen van een »bequame plaetse omme in bewaeringe te houden al het geschut, wapenen, poudre en crychsmunitie." Zoodoende ontstond het magazijn van oorlog te Delft, dat weldra een groote uitbreiding verkreeg en aan welks hoofd in 1589 een ammunitiemeester-stapelier werd gesteld; in datzelfde jaar verrees ook de geschutgieterij te 's-Hage. Toen in 1601 andermaal uitbreiding van de bewaarplaats voor het materieel noodzakelijk bleek, werd te Delft een groot ammunitiehuis (het tegenwoordige magazijn aan de Geer) gebouwd; de commies-stapelier, die hiervan aan het hoofd stond, was tevens belast met het doen aanmaken en herstellen van al het artillerie-materieel, hetgeen echter grootendeels, zoo niet geheel, aan particulieren werd opgedragen. Althans, eerst bij resolutie van 5 Aug. 1679 werd door Gecommitteerde Raden van de Edelmogende Heeren Staten van Holland en West-Friesland, besloten een affuitmakerij te Delft op te richten en den 22sten Nov. van datzelfde jaar waren de benoodigde gebouwen aanbesteed voor de som van *f* 6800.

Van dit tijdstip dateeren dus de Delftsche artillerie-inrichtingen, waarvan het tweede eeuwfeest dezer dagen plechtig herdacht werd.

Het is hier de plaats niet om in uitvoerige beschouwingen te treden aangaande de trapsgewijze ontwikkeling dier werkplaatsen. Genoeg zij het op te merken, dat zij gedurende een groot gedeelte der vorige eeuw op zeer eenvoudigen voet bleven, en eerst na de stichting van het Koninkrijk in deze eeuw, de groote uitbreiding en volmaking hebben verkregen, waarop zij thans kunnen bogen. Tal van kundige artillerie-officieren hebben hiertoe het hunne bijgedragen. Onder deze moet in de eerste plaats genoemd worden onze voormalige Grootmeester der artillerie, Z. K. H. Prins FREDERIK der Nederlanden, die in 1829 door zijne krachtige ondersteuning, een hoogst belangrijke uitbreiding der constructiewerkplaatsen wist tot stand te brengen. De stoominrichting met al hetgeen hiervan het onmiddellijk gevolg was, hebben de constructie-werkplaatsen aan Hem te danken.

Geen wonder dus, dat het op hoogen prijs moest gesteld worden, den voormaligen grootmeester, den geliefden vorst, bij het feest tegenwoordig te zien. Geen wonder dat het lichtpunt van het feest bestond in Zijne tegenwoordigheid.

Tegen 11 ure des voormiddags van den 22sten Nov. was het geheele personeel der verschillende artillerie-inrichtingen alsmede een groot aantal officieren die vroeger daarbij waren werkzaam geweest, het gemeentebestuur van Delft en eenige genoodigden aan de versierde constructie-werkplaatsen vereenigd. Tegen 11½ ure werd de komst van Z. K. H. Prins FREDERIK

aangekondigd. Gekleed in artillerie-uniform, liet zich de Vorst de aanwezige officieren voorstellen, waarna de Directeur der Artillerie-, Stapel- en Constructie-magazijnen het woord nam, om in de eerste plaats den Prins zijn dank te betuigen voor diens tegenwoordigheid en ten andere het karakter van het feest te schetsen. Vervolgens werd door den Directeur de vergunning aan den Prins gevraagd, de herinneringsmedailles, die de Regeering voor deze gelegenheid had doen slaan, te mogen uitreiken en in de eerste plaats Z. K. H. een zilveren medaille te mogen aanbieden.

Bij het aannemen van dit herinneringsteeken nam de grijze Vorst het woord, om op de hem eigene eenvoudige maar hartelijke wijze zijn dank voor de gesproken woorden, zijne hooge ingenomenheid met dit feest en zijne voortdurende belangstelling in de artillerie-inrichtingen te betuigen. Zijne woorden, waarin ook de werklieden niet vergeten waren, werden op daverende wijze toegejuicht en aan het »Leve Prins Frederik" onder het werkvolk kwam schier geen einde.

Nadat nog de Burgemeester van Delft in krachtige bewoordingen aan den Directeur de belangstelling der gemeente in den bloei der artillerie-inrichtingen had verzekerd en de Prins eenige woorden tot het gemeentebestuur gericht had, begaf men zich naar de bibliotheek der constructie-werkplaatsen, alwaar de eerewijn werd aangeboden. Men kon het den Prins aanzien, dat het zijn hart goed deed, zich in deze artillerie-omgeving te bevinden en menig hartelijk woord werd nog gewisseld tusschen hem en de oud-officieren, waaronder vooral de grijze Generaal v. Meurs, die vroeger, tijdens de Prins het Grootmeesterschap bij de artillerie bekleedde, onder dezen hadden gediend.

Na het vertrek van Z. K. H., trokken de werklieden der verschillende inrichtingen, met hunne banieren, begeleid door muziek, in optocht door de stad, die door het wapperen der vlaggen van schier alle woningen, een feestelijk aanzien had.

Een aantal officieren-reunisten en de ingenieur der Constructie-werkplaatsen vereenigden zich 's namiddags aan een gemeenschappelijken disch, terwijl de dag met een concert en bal hoogst genoeglijk besloten werd.

De Regelingscommissie had de gelukkige gedachte gehad, vooral ook de werklieden een feest te bereiden. Voor hen en hunne gezinnen werden gedurende 4 avonden tooneelvoorstellingen gegeven, waarvan telkens een gedeelte der werklieden kon gebruik maken; terwijl verder voor openbare vermakelijkheden voor het volk in het algemeen, ruimschoots was gezorgd.

Een woord van lof en erkentelijkheid voor de vele moeiten, die de Commissie voor de feestelijkheden zich heeft getroost, en voor de krachtige ondersteuning, die zij van de gemeente Delft mocht ondervinden, is hier op zijne plaats.